

Světový ekonomický rozvoj 1991–1995

Jiří Stehlík

Mezinárodní měnový fond uveřejňuje dvakrát do roka – na jaře a na podzim – World Economic Outlook, v němž nabízí komentované základní statistické informace o hospodářském vývoji světa (v první řadě o tempích růstu či poklesu hrubého domácího produktu a zahraničněobchodní výměny, jakož i o míře inflace), a to za minulý, současný a příští rok.

Tento materiál je sice připravován pro jednání guvernérů Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, avšak zároveň je užitečným pramenem pro teoretickou a hlavně praktickou sféru, zabývající se ekonomickými problémy světa. Obsahuje mj. doporučení pro hospodářskou politiku jednotlivých zemí, eventuálně jejich skupin – vyspělých zemí (nazývá je průmyslovými, ale tento termín je v odborné literatuře většinou vyhrazen pro země Severu, zahrnující i bývalé socialistické země Evropy), rozvojových zemí a zemí transformujících své ekonomické systémy z plánovitých na tržní, zde pak zvláště bez území někdejšího Sovětského svazu a bývalý SSSR samotný.

Je známou skutečností, že se v posledních několika letech odhady růstových temp hospodářství rozvinutých, avšak také dřívějších socialistických evropských zemí ukazovaly být nadhodnocovány, někdy významně. Poněkud zvláštní průběh poslední recese západních ekonomik, stejně jako nečekaná vícestranná náročnost procesu přeměn „východních“ ekonomik byly nepochybně podceněny, a to i velmi kvalifikovanými odborníky, respektive institucemi. Tento poznatek platí nejen o prognózách MMF (který očekával hospodářské oživení světa již v roce 1990) a Světové banky, ale i o výhledech koncipovaných OECD, Konferencí OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD), Hospodářskou komisí OSN pro Evropu a dalšími organizacemi.

Hlavní údaje MMF o meziročních přírůstcích hrubého domácího produktu ve stěžejním teritoriálním členění v roce 1993 a jejich očekávaný vývoj ve dvou následujících letech, pro lepší znázornění situace doplněný údaji za léta 1991 a 1992, obsahuje následující tabulka.

Vývoj HDP světa v letech 1991–1995

Území	1991	1992	1993	1994	1995
Svět	0,6	1,7	2,3	3,0	3,7
Vyspělé země	0,7	1,5	1,2	2,4	2,6
Rozvojové země	4,5	5,8	6,1	5,5	5,8
Transformační země	- 12,0	- 15,4	- 8,8	- 6,1	1,4
Bez bývalého SSSR	- 12,6	- 9,1	- 1,4	1,8	3,5
Bývalý SSSR	- 11,8	- 17,8	- 11,9	- 9,8	0,4

Prameny: *Hospodářské noviny*, 1. 10. 1993; *Observer*, 183/1993; *World Economic Outlook*, 1/1994.

V roce 1991 vzrostl světový produkt pouze o 0,6 %. Podle některých zdrojů ovšem tehdy došlo dokonce k sice mírnému, avšak přece jen absolutnímu poklesu globální produkce, snad jedinému po druhé světové válce. V tomto roce se kumulovalo výrazné snížení celkové výroby v transformujících se ekonomikách (ještě větší propad tu ovšem

nastal v roce 1992, kdy pravděpodobně vrcholila záporná hospodářská dynamika v nástupnických zemích SSSR), byly zaznamenány mimořádně nízké meziroční přírůstky HDP vyspělých zemí (v USA bylo nejhlubší absolutní snížení produktu zaznamenáno na začátku roku, přírůstky zde však – stejně jako v ostatních zemích OECD – klesaly již řadu let předtím) a tempa růstu ekonomik rozvojových států ještě nenabyla pozdějších vysokých hodnot. Na globálních veličinách produktu se muselo projevit enormní snížení hospodářské výkonnosti evropských postsocialistických zemí i přes jejich relativně nízký podíl na světové výrobě (v rozsahu asi 1/8).

V letech 1992–1993 již ekonomická dynamika vyspělých zemí přece jen o něco zesílila, takže i světový produkt začal poněkud viditelněji stoupat. Totéž by mělo platit i o letošním a následujícím roce, kdy by měly dále vzrůst meziroční přírůstky domácího produktu rozvinutých zemí, zachována by měla zůstat značná tempa hospodářského růstu v zaostávajících zemích a snad by se podle názoru západních expertů měla obnovit pozitivní dynamika vzestupu HDP v transformujících se zemích. Dow Jonesův index newyorské burzy, zatím dobře po dosavadních zkušenostech reflektující vývoj aktivity na vedoucích světových trzích cenných papírů, naznačuje budoucí oživení světové ekonomiky v takřka již utilitárním okruhu.

Nárůst produkce v roce 1994 by měl odpovídat průměrnému ročnímu vzestupu HDP světa v letech 1976–1985 a v roce 1995 by měl podle MMF dospět k úrovni přesahující „historický průměr“, za nějž se nejspíše považuje střední růstová veličina let 1970–1992, jež činí asi 3,6 %. Toto kritérium má ovšem nízkou vypovídací hodnotu (důležitější než průměr je ostatně maximum).

Podíváme-li se totiž na vývoj reálných ročních přírůstků světového produktu v letech 1970–1992, zjistíme čtyři „vrcholy“ (1973, 1976, 1984 a 1988) s náběhem na další zenit někdy na začátku druhé poloviny 90. let. Významnou skutečností je, že tato vyvrcholení nabývají stále nižších hodnot, což se v ještě větším rozsahu dotýká spodních hranic příslušných cyklů (1975, 1982 a zmíněný rok 1991). Celkový trend meziročních přírůstků produktu světa je tedy evidentně pozvolna klesající. Avšak vzhledem k tomu, že vyšší dynamika zaostalejších zemí bude globální průměr neustále větší měrou ovlivňovat, není vyloučené, že se nakonec tato tendence zastaví, případně nepronikavě zvrátí, ale jen načas, aby posléze světová ekonomika jako celek „zamířila“ k definitivnímu stacionárnímu stavu.

Třebaže potenciální rezervy růstu ekonomik rozvojového světa jsou obrovské, v dohledné době globální hladinu hospodářského růstu ještě zásadním způsobem neovlivní. Vyspělé země již na žádný „megarůst“ rozhodně stačit nebudou a země, které procházejí transformačním obdobím, nejspíše také ne. Nezdá se, že by se svět dostával z nedávné recese pomaleji než z obou jmenovaných předchozích krizí, jak se občas v souvislosti s „odkládaným optimizmem“ uvádělo. Ta poslední byla jen nejhlubší a troufám si tvrdit, že i vrchol jí odpovídající konjunktury bude nejnižší. Tím ovšem není vyloučena pozdější revitalizace růstových temp v důsledku vzrůstající váhy současných rozvojových zemí v globální ekonomice, jak jsem už podotkl.

Trvale se zpomalující průměrný růst ekonomiky musí již být v nerozvinutějších zemích v současnosti samozřejmě patrný. Naší časové řadě předcházející dvě dekády (uzavřené první ropnou krizí v roce 1973) byly pro „průmyslový Sever“ zdaleka nejdynamičtější a jen potvrzují naznačené směřování k stacionaritě.

Ve vyspělých zemích, jež jsou celkově v dynamice HDP v časovém profilu „vyrovnanější“ (v periodě deprese zaznamenávají relativně vyšší přírůstky než svět celkem, v době konjunktury naopak přírůstky nižší, což je zčásti dáno dlouhodobě probíhajícím útlumem dynamičnosti jejich ekonomické aktivity), by hospodářský vzestup neměl v nejbližší (dvouleté) perspektivě o mnoho přesáhnout 2,5 %. Nicméně je zapotřebí uvést, že v roce 1993 došlo ještě k jistému menšímu snížení dynamiky těchto zemí (ne tak u obou zbývajících seskupení zemí). Byla to odezva na nebyvale nízké přírůstky HDP v Japonsku, kde bylo „dna“ dosaženo na přelomu let 1992 a 1993 a za celý loňský rok tu produkce vzrostla o pouhou desetinu procenta. Hlavně se však v tom odrazil vývoj v tehdejší Evropské společen-

ství s nejmarkantnějším poklesem domácího produktu v druhém a třetím čtvrtletí roku 1993. Na této situaci se nejzřetelněji podílelo Německo, kde se souhrnná výroba v roce 1993 absolutně snížila o 1,2 %, přičemž letos má vzrůst jen o 0,9 %, a to především zásluhou východních regionů. Letošní vzrůst amerického produktu o 3,9 % nepokládám za reálný.

Na tomto místě musím připomenout, že přes určité obnovení ekonomického růstu přetrvávají v nejvyspělejších zemích některé nežádoucí jevy, především eminentní nezaměstnanost, kterou bude zvýšená výkonnost hospodářství jen pomalu (a zdaleka ne zcela) odstraňovat. Soudím, že jedinou cestou k řešení tohoto problému je zkracování pracovní doby, jež je i v souladu s vývojem vyspělých společností k hmotně stacionárnímu společenskému – ekonomickému – systému.

Očekávané zvýšení objemu mezinárodního obchodu jako výsledek nedávno uzavřených dohod uvnitř GATT by mělo údajně vést k nárůstu světového produktu o čtvrt bilionu dolarů, což však představuje zhruba 1 % jeho celkového objemu, takže konečný efekt je v jádru zanedbatelný. V tomto případě se navíc nejedná o skutečnou „produkcí“, nýbrž o jakousi racionalizaci víceméně jednostranně orientovanou.

Optimistické výhledy světové ekonomiky, jak je předkládá WEO, jsou přitom přirozeně podmíněny relativně úspěšnou cílevědomou hospodářskou politikou, uplatňovanou především rozvinutými zeměmi (jedná se o snižování úrokových sazeb, intenzivnější pomoc rozvojovým a transformujícím se zemím, snižování cel na zboží dovážené z těchto zemí, bránění inflačním procesům, redukcí rozpočtových deficitů a veřejného dluhu apod.).

Zaostávající země budou perspektivně (nejen v rozmezí dvou let) s velkou pravděpodobností zvyšovat objem své výroby rámcově o 5,5–6 % ročně. Velká hospodářská dynamika je typická v první řadě pro některé asijské rozvojové země, včetně tzv. tygrů, přičemž se růstová tempa v Číně pohybují kolem 10 %. Zatímco v Africe a v Latinské Americe (kromě Venezuely, Argentiny a Chile) je ekonomický vzestup podstatně nižší, třebaže na „černém kontinentu“ se pro blízkou dobu kalkuluje s rostoucí dynamikou (nakolik je tato projekce uskutečnitelná, se ovšem neodvažuji posoudit). Hospodářské výsledky rozvojových zemí je ovšem nadále zapotřebí dílem korigovat stále poměrně značnými přirozenými populačními přírůstky.

Postsocialistické země Evropy (bez dřívějšího SSSR) nezaregistrují podle mého názoru v roce 1994 reálný ekonomický růst ve výši téměř 2 %, tím méně pak v roce 1995 vzrůst o 3,5 %. Hospodářské problémy jsou na tomto teritoriu příliš vážné a jejich řešení je nejednou pouze odkládáno. Případný formální „vzestup“ tu nade všechnu pochybnost nebude mít – platí to již o roce 1993 – skutečný obsah. To se týká zejména okolnosti mnohdy fiktivního rozvoje terciárního sektoru, který „jakoby“ kompenzuje obrovské poklesy průmyslové, zemědělské, dopravní a nakonec i stavební produkce. Přínos terciéru, v němž je produktivita práce objektivně nižší, než se dosud předpokládalo, je ostatně po hodnototvorné stránce upravován i na Západě (tzv. reálný HDP, počítaný podle parity kupní síly, je tam vůči tradičně vykazovanému produktu nejméně o 1/10 nižší). Za zcela absurdní pokládám očekávání růstu hrubého domácího produktu v roce 1995 na území někdejšího Sovětského svazu. Vznik občanské války je tu reálnější než obnova hospodářské dynamiky v tak krátké době! Zdá se, že koneckonců tradiční prezentace „přání“ spíše než střízlivých projekcí se nyní u MMF přesouvá z oblasti rozvinutých zemí do prostoru východní Evropy.